

**ЄВГЕН ДМИТРОВСЬКИЙ ЯК ДОСЛІДНИК
ТВОРЧОСТІ МАРКА ЧЕРЕМШИНИ****Євген Баран**

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника;
76000, м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка 57;
e-mail: evgen23@i.ua

Євген Миколайович Дмитровський (27 грудня 1910 – 8 листопада 1968) – український філолог, викладач Дрогобицького учительського інституту, який в 1951 році захистив у Львівському університеті кандидатську дисертацію з літератури «Реалізм Марка Черемшини», яка після дослідження Олекси Засенка була другою роботою з вивчення творчості покутського новеліста у післявоєнний період. І хоча дисертаційне дослідження писалося у складний ідеологічно заангажований час 1948-1950 років, воно не втратило своєї актуальності і сьогодні, бо у ньому, як в кривому дзеркалі, відображені усі складності вивчення українського класичного набутку в тоталітарній радянській системі.

Найціннішими у роботі є перший і останній розділ. У першому розділі, де розглядається історія питання, згадані такі імена дослідників, як Євгена Олесницького, Михайла Грушевського, Дмитра Донцова, яким дається ідеологічно «правильна» оцінка, але цитуються фрагменти статей, рецензій, відгуків, які суперечать ідеологічним висновкам. Вказується при цьому джерело, де ті матеріали можна знайти.

В останньому розділі дисертант намагається вказати позитивні і негативні сторони в реалізмі Марка Черемшини, тим самим даючи можливість спеціалістові самому зробити правильні висновки. Опосередкована «езопова мова» дослідження вказує на всі труднощі, які довелося перейти науковцю або «пороги і заборіжжя» ідеологічних перешинок.

Це й стало причиною, чому в подальшій науковій роботі Євген Дмитровський зосереджується не на літературознавчих питаннях, а на практичних мовних – методиці вивчення української мови в середній школі.

Мета статті познайомити читачів з дисертаційним дослідженням Євгена Дмитровського, яке зберігається в родинному архіві сина дослідника Зенона Дмитровського.

Методи дослідження: конкретно-історичний, порівняльний, описовий.

Ключові слова: Євген Дмитровський, реалізм Марка Черемшини, творчий метод і стиль.

Виклад основного матеріалу. 150-літній ювілей Марка Черемшини (1874-1927) пожвавив в літературознавчих колах розмову про його творчість. Бо до цієї дати були публікації десятирічної давности, знову ж таки ювілейні, і всі вони пов'язані зі Снятином та Кобаками. Снятинський літературно-меморіальний музей Марка Черемшини в особі його тодішньої директорки Руслани Кіреєвої (1949-2019), Петра Кіреєва та Іванни Стеф'юк упорядкував симпатичний томик «Марко Черемшина у спогадах, документах і матеріалах» (Чернівці. 2014), де серед інших цінних джерел вперше були опубліковані листи Марка Черемшини до Семена Горука. Тоді ж Марія Равшер (1946-2017) – учителька й ентузіастка вивчення творчості письменника із Кобак упорядкувала видання «Перед Івановою душою» (Косів. 2014), де подала драму Марка Черемшини «Несамовиті» у власному завершенні. І журнал «Снятин» (головний редактор Василь Харитон) підготував ювілейні матеріали у спеціальному випуску (2014. Ч.9). Декілька років до цього, та ж Марія Равшер підготувала книжку «Здвиженський храм» (Снятин. 2008), де опублікувала «Щоденники» Марка Черемшини і подала коментарі до нього. Нарешті, 2019 року вийшла монографія Іванни Олещук (Стеф'юк) «Людина і світ у слові Марка Черемшини» (Чернівці. 2019), яка сьогодні є чи не найавторитетнішим черемшинознавцем. Особливо після того, як дослідниця упорядкувала і видала найповніше зібрання творів Марка Черемшини «Райська птиця» (Брустурів. 2023).

Що стосується початків дослідження творчості Марка Черемшини, то вони пов'язані з іменами Івана Франка, Михайла Грушевського, Миколи Зерова і Андрія Музички. У міжвоєнний період в Галичині вийшло «Повне видання творів за редакцією д-ра Євгена Ю. Пеленського у 3-х томах (Львів: Ізмагд. 1937). Тут маємо розуміти, що визначення «повне» стосувалося опрацювання і знайдення рукописів на час видання.

Після закінчення II Світової війни розпочався черговий (вже третій) етап дослідження і вивчення творчої спадщини Марка Черемшини. 1946 року були захищені дві кандидатські дисертації з творчості Марка Черемшини: Ф.Т. Жилка «Стиль і мова Черемшини» і О.П. Засенка «Життя і творчість Марка Черемшини». А 2 липня 1951 року у Львові захищена друга дисертація з творчості письменника «Реалізм Марка Черемшини» Євгена Дмитровського (у вихідних даних тексту дисертації вказано 1950 рік), науковим консультантом якої виступає Михайло Возняк. Таким чином, кандидатська дисертація Євгена Дмитровського, після роботи Олекси Засенки, була другою дисертацією з літератури, в основу якої лягла творчість Марка Черемшини.

Євген Миколайович Дмитровський (27 грудня 1910-8 листопада 1968) – літературознавець, кандидат філологічних наук, автор підручників з методики викладання української мови, доцент Дрогобицького педагогічного інституту імені Івана Франка. Основними джерелами про життя і творчість дослідника залишаються дві книжки його сина, журналіста і викладача Львівського університету імені Івана Франка, Зенона Дмитровського: «Вчений, педагог, батько» (Львів. 2015), «Пам'ять покоління» (Львів. 2015). А також краєзнавчого характеру книжечка Романа Пастуха «Дрогобицький некрополь» (Дрогобич. 2008), де є інформація про могилу Євгена Дмитровського і коротка біографічна довідка.

Євген Дмитровський народився в Станіславові, навчався у Станіславській, а відтак Буцацькій гімназії. Наприкінці 20-х років вчився на філософському факультеті Львівського університету, але за браком коштів, змушений був залишити навчання. Вчився у торговельній школі у Львові, вчителював у селі Джурин на Тернопільщині, де проживали його батьки. 1938 року у видавництві Івана Тиктора видав дві книжечки «Домашній промисел» і «Підручник гуртової та одиничної гри на мандоліні, мандолі, гітарі». 1939 року поступив на заочну форму філологічного факультету Львівського університету і мовно-літературний факультет Станіславського учительського інституту. У часи німецької окупації жив і працював у Станіславові. 1945 року закінчив заочно навчання в Учительському інституті, й у 1945-1949 роках у цьому ж інституті працював викладачем української та німецької мови. 1946 року закінчив заочну форму навчання у Львівському університеті. Дипломну роботу, присвячену творчості Маркіяна Шашкевича, написав під керівництвом Михайла Возняка, який і запропонував йому зайнятися науковою роботою. У 1946-1948 роках за сумісництвом працював у Станіславському педучилищі, друкував статті у «Прикарпатській правді». З 1 вересня 1949 року Євген Дмитровський працює викладачем Стрийського педучилища. 2 липня 1951 року в Львівському університеті захистив кандидатську дисертацію «Реалізм Марка Черемшини» (318 сторінок машинопису, офіційними опонентами виступили академік Михайло Возняк і доцент Василь Лесин). З 25 серпня 1951 року Євген Дмитровський працює старшим викладачем української мови Дрогобицького учительського інституту. У 60-х роках написав і видав у Києві посібник «Кабінет української мови і літератури в школі» (1962) і підручник «Методика викладання української мови в середній школі» (1965). Помер раптово в листопаді 1968, повернувшись із попереднього захисту докторської дисертації з методики викладання української мови у Київському педагогічному інституті.

Літературознавчий доробок Євгена Дмитровського невеликий, присвячений в основному вивченню творчості Марка Черемшини. Крім дисертаційного тексту, додатковий примірник якого зберігається в ро-

динному архіві Зенона Дмитровського, і частина копії дисертації є також у Снятинському літературно-меморіальному музеї Марка Черемшини, зберігся ще автореферат дисертації російською мовою «Реалізм Марка Черемшини: автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата филологических наук» (Львов. 1951) і газетна стаття «Марко Черемшина. До 30-річчя з дня смерті» (опублікована у станіславській газеті «Прикарпатська правда» від 24 квітня 1957 і передрукована у дрогобицькій газеті «Радянське слово», № 83 від 26 квітня 1957). Ця публікація зафіксована у покажчику бібліографічних матеріалів «Марко Черемшина. 1874-1964» (Ужгород. 1964), який упорядкував івано-франківський красзнавець Володимир Полек.

Кандидатська дисертація «Реалізм Марка Черемшини» написана за два роки. І ще рік довелося чекати на захист. Структура роботи традиційна: Вступ (1-42); Розділ I. Формування літературно-творчих принципів М.Черемшини (43-105); Розділ II. Шляхи реалізму М.Черемшини (106-184); Розділ III. Творчий метод і стиль М.Черемшини (185-274); Розділ IV. Позитивні сторони і протиріччя в реалізмі Черемшини (275-304); Бібліографія (305-318).

У вступі дослідник подає історію вивчення питання. Опирається він на видання творів Марка Черемшини 1945 і 1949 років (Вибрані оповідання. УДВ. Київ-Харків, під ред. П. Козланюка; на жаль, у цьому виданні не було жодної передмови; Вибрані твори. ДВХЛ. 1949; вст.ст. О. Засенка). Хоча згадує про Повне зібрання творів Марка Черемшини 1937; принаймні «Щоденник» письменника розглядає за цим виданням. Згадуються тут критичні оцінки Михайла Грушевського, які характеризує як «настирливі і грубі» (2). Використовуються ідеологічні кліше: «Українські буржуазні літературознавці» (2), «українські буржуазно-націоналістичні критики і літературознавці» (3). Згадується перша критична стаття про Черемшину – рецензія Є. Олесницького в 5-му номері «Зорі» за 1896 р. на драму «Несамовиті». А також статтю М. Грушевського «Українсько-руські драми на цьогорічному конкурсі» (Зоря. 1896. Ч.5). Грушевський традиційно трактується як «ідеолог українського буржуазного націоналізму» (4). Цитуються фрагменти статті О. Маковея «Про фейлетони українсько-руських політичних часописей в р. 1898» (ЛНВ. 1898), І. Франка «З останніх десятиліть ХІХ в.», того ж М. Грушевського – стаття «Новини нашої літератури. Йван Семанюк (Марко Черемшина)» (ЛНВ. 1902. Т.IX. С. 128-134). Власне, це період вивчення творчості письменника, і всі матеріали названі й проаналізовані, хоча щодо висновків, то вони інакшими бути не могли.

Другий період вивчення творчості Марка Черемшини починається у дослідника із Дмитра Донцова, стаття «Марко Черемшина» (ЛНВ. Т.XCIII. 1927). Статтю Д. Донцова назвав повною «хаотичних і непослі-

довних думок» (13), а самого Донцова зараховує до табору «української буржуазії у боротьбі за Черемшину». Згадується також Сергій Єфремов як український буржуазний літературознавець, який висунув у своїй статті 1919 року порочну концепцію «стефаниківської школи» (15), цитуючи самого Василя Стефаника, який заперечив цю концепцію. Згадує дослідження Андрія Музички («Музичка не дає відповіді на спірне питання про «покутську трійцю») і видання книжки «Село потерпає» (Харків-Одеса. 1930, передмова Недужої). Зовсім не згадується видання, підготовлене Миколою Зеровим, як і його розвідка.

Нарешті, третій період вивчення творчості Черемшини починається з 1945 року (книжка під ред. П. Козланюка) і двох дисертацій 1946 року (Ф.Т. Жилка і О.П. Засенка). Таким чином Євген Дмитровський вписує своє дослідження в загальну канву історії питання. Дивно, що названих статей, рецензій, відгуків Олесницького, Грушевського, Донцова. Єфремова дослідник не подає у бібліографії. Але вже сама згадка цих дослідників у вступі, з бібліографічним описом джерел, сама по собі є цінною інформацією.

У Першому розділі дослідник говорить про формування літературно-творчих принципів Черемшини, про декадентські течії, які на заході прийняли різні назви (імпресіонізм, символізм, сатанізм, модернізм), а на українському ґрунті прийняли спільну назву модернізму. Активізує увагу на українсько-російських літературних зв'язках, де центральною постаттю йому бачиться Іван Франко і його боротьба з молодомузівцями. А вже потім в подібному контексті згадує Лесю Українку, Коцюбинського, Грабовського, Кобилянську.

Зосереджується на біографії Марка Черемшини, подаючи українські, до речі, традиційну дату народження 13 червня (с.57), а не 13 липня, яку дослідники прийняли в останні роки. Знову ж акцентує на «великому» впливі російської літератури на Черемшину. Згадує «Щоденник», у якому, мовляв, занотована велика симпатія українського народу до російського війська, яке вело себе гуманно з населенням Західної України (с.70). А під впливом «Крейцерової сонати» Льва Толстого Марко Черемшина написав свій твір подібної тематики, який не був, на жаль, надрукований і «затратився під час Вітчизняної війни». Цей факт не підтверджується жодними джерелами і, швидше всього, був вигаданий Наталею Семанюк.

У Другому розділі Євген Дмитровський говорить про два періоди творчості Марка Черемшини: перший – від літературних спроб в поезії і драматургії, вірніше, від першого надрукованого оповідання «Керманіч» до збірки «Карби»; другий, відновлений після довголітньої мовчанки, від творчості воєнного і післявоєнного часу, аж до смерті письменника. Зовсім випущені радянські видання 1925 і 1927 років, підготовлені Миколою Зеровим. Як немає і львівського видання 1929 з передмовою

Антон Крушельницького. Висновок дослідника передбачуваний: «Саме реалізм «Керманича», ряду поезій в прозі і «Карбів» становить основну ланку літературного доробку Марка Черемшини у цей період» (с. 79). Опирається у своєму аналізі на зміст творів Черемшини, аби доказати реалістичну складову творчості письменника. У такому ж контексті цитує і «Щоденник» Черемшини, а закінчує розділ цитатою Наталі Семанюк, яка твердила, що Марко Черемшина вірив у злуку західних українських земель з радянською Україною.

Повністю зігнорована казка Марка Черемшини «Райска птиця» (1896), яка зовсім не вписувала в «веселковий» контекст українсько-російської дружби.

У Третьому розділі дослідник говорить про єдність змісту і форми в творах Черемшини (с.189), про ідейну спрямованість новел тощо. Там, де дослідник починає розмову про Черемшину як майстра «малювання психічних процесів» (с.209) і художні прийоми для створення «типових образів у типових обставинах» (с.210), там дисертаційне дослідження Дмитровського набуває ознак фахового розгляду, що дістає продовження і в Четвертому, заключному розділі дисертації.

Бібліографія роботи досить повна, хоча й відкривається традиційними «першоджерелами марксизму-ленінізму», де серед основних авторів названі Карл Маркс, Володимир Ленін, Йосип Сталін, Андрій Жданов. Що дивно, якщо в роботі є посилання на статті, рецензії Михайла Грушевського, Сергія Єфремова, Дмитра Донцова, на Повне зібрання творів 1937 року, то у списку бібліографії вони відсутні.

Якщо ж робити загальні висновки про дисертаційне дослідження Євгена Дмитровського, то воно є наочним свідченням того, як совіцька тоталітарна система вносила корективи у вивчення творчості західноукраїнських письменників-класиків, аби вписати їх у ідеологічну пропагандистську канву. Євген Дмитровський, чий батько, мельник Микола Дмитровський, у 1946 році був викликаний в НКВД і там жорстоко побитий за доносом, що він годує хлібом «бандерівців», від цих побоїв Микола Дмитровський (1880-1946) і помер, – змушений був дотримуватися цих «вимог», аби мати можливість бодай в такому вигляді працювати за фахом. І його зміна профілю, з літератури на мову, також була викликана саме цими обставинами. Дисертаційне дослідження «Реалізм Марка Черемшини» залишається драматичним свідченням епохи, в якій українцям, аби вижити, доводилося вдаватися до небезпечного для життя «загравання з дияволом» (Юрій Лавріненко). До кінця свого життя Євген Дмитровський залишався дослідником, чий слід в історії української філології середини ХХ ст. залишається вагомим свідченням внутрішньої боротьби української людини із совіцькою тоталітарною системою, в якій важко було не йти на компроміс, але ще ва-

жче було зберегти в собі людську і професійну гідність. Євгенові Дмитровському вдалося залишитися професіоналом і людиною, що як літературознавець і близький родич може ствердити.

YEVHEN DMYTROVSKY AS A RESEARCHER OF MARK CHEREMSHYNA'S CREATIVITY

Yevhen Baran

*Vasyl Stefanyk Precarpathian National University;
76000, Ivano-Frankivsk, Shevchenka St., 57*

Yevhen Mykolaiovych Dmytrovskyi (December 27, 1910 - November 8, 1968) was a Ukrainian philologist and lecturer at the Drohobych Teacher Training Institute. In 1951, he defended his candidate dissertation on literature, titled "The Realism of Mark Cheremshyna," at Lviv University. This work, following the research by Oleksa Zasenka, was the second significant study of the creativity of the Pokutian novelist in the post-war period. Although the dissertation was written during a difficult and ideologically charged time (1948-1950), it remains relevant today, presenting, like a distorted mirror, all the complexities of studying the Ukrainian classical heritage within the totalitarian Soviet system. The most valuable parts of the work are the first and last chapters. In the first chapter, where the history of the issue is discussed, researcher names such as Yevhen Olesnytskyi, Mykhailo Hrushevskyi, and Dmytro Dontsov are mentioned, receiving ideologically «correct» evaluations. However, excerpts from articles, reviews, and responses that contradict the ideological conclusions are cited, with sources indicated for where these materials can be found. In the last chapter, the author attempts to outline the positive and negative aspects of Mark Cheremshyna's realism, allowing specialists to draw their own conclusions. The indirect «Aesopian language» of the research points to the numerous difficulties the scholar had to overcome in order to navigate the ideological barriers. This became the reason why in his subsequent scientific work, Yevhen Dmytrovskyi focused not on literary studies but rather on practical language issues—specifically, the methodology of teaching the Ukrainian language in secondary schools.

Keywords: *Yevhen Dmytrovskyi, Mark Cheremshyna's realism, creative method and style.*